



In deze editie:

- **Wintertellingen Vleermuizen**
- **Eikelmuizen in Zuid-Limburg**
- **Derde Internationale BeverSymposium**

- **Nationale Vleermuistelavond 2003**
- **Beverellingen in de Biesbosch**
- **Tellen van eekhoornnesten**
- **De Nationale Braakbalpluisweek**

Wintertellingen Vleermuizen

Inmiddels zijn de telgegevens over de winter 2002/2003 die bij ZM zijn binnengekomen ingevoerd. De hoogste tijd om een eerste blik op de resultaten te werpen. Onderstaand volgt kort een overzicht van de resultaten van de laatste drie jaar.

Aantal objecten

In het seizoen 2003 werden minimaal 678 objecten bezocht. In vergelijking met 2001 (770 objecten) en 2002 (789 objecten) lijkt dat veel minder, maar bedacht moet worden dat de gegevens nog niet compleet zijn. Uiteindelijk zal het aantal bezochte objecten in 2003 waarschijnlijk tegen de 800 uitkomen.

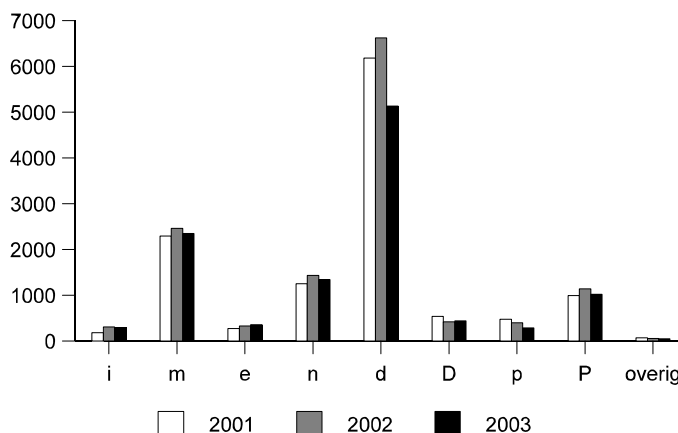
Aantal vleermuizen

In 2003 werden 11.275 vleermuizen geteld, verdeeld over 11 soorten. In 2001 en 2002 waren dat er 12.269, respectievelijk 13.173. Gezien het aantal vleermuizen dat normaal geteld wordt in de nog niet opgenomen objecten, zal het aantal getelde vleermuizen voor 2003 ongeveer uitkomen rond de 12.500 vleermuizen.



Globale trends

Hoewel de indexen die het CBS berekend meer zeggen over de trends, kijken we toch even naar de globale trends zoals die uit de gegevens te halen zijn. In figuur 1 is te zien hoe de verdeling van de verschillende soorten is in de periode 2001/2003. De ingekorven vleermuis werd wederom in hogere aantallen waargenomen. Opvallend is het lage aantal watervleermuizen in 2003. Als gecorrigeerd wordt voor de ontbrekende gegevens zal het aantal waarschijnlijk niet boven de 6.000 komen.



Figuur 1.

De getelde aantallen vleermuizen per soort in de periode 2001/2003 (afkorting; i=ongedetermineerd; m=baardvleermuizen; e=ingekorven vleermuis; n=franjesaart; d=watervleermuis; D=meervleermuis; p=dwergvleermuizen; P=grootoorvleermuizen; overig=Bechstein's vleermuis, rosse vleermuis, vale vleermuis, laatvlieger).

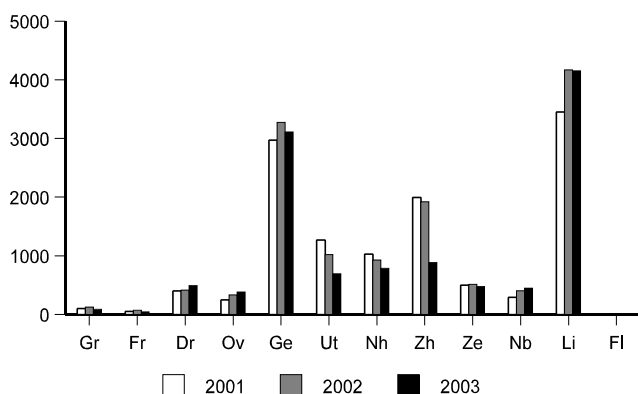
Bijzondere soorten

In 2003 ontbraken verschillende soorten op de

(provinciale) tellijsten. Net als vorig jaar werden de Bechstein's vleermuizen in Overijssel dit seizoen niet waargenomen. Wel werden weer 2 Bechstein's in de groeven waargenomen. De toename die de vale vleermuis vorig jaar in de groeven liet zien, zette in 2003 niet door. In Overijssel ontbrak dit jaar deze soort. Er werd dit jaar geen grijze grootoor waargenomen.

De provincies

Het beeld per provincie is zeer divers (figuur 2). In Groningen, Friesland en Zeeland lijkt de zaak vrij stabiel. In Drenthe is een toename te zien, welke geheel voor rekening komt van een toename van de



baardvleermuis. Inmiddels is 87% van het aantal *Figuur 2.*

De getelde aantallen vleermuizen per provincie in de periode 2001/2003.

getelde vleermuizen in Drenthe een baardvleermuis! In Overijssel komt de groei in het aantal waargenomen vleermuizen nagenoeg geheel voor rekening van een flinke toename in het aantal grootoorvleermuizen. Van Utrecht, Zuid-Holland en Noord-Holland is het beeld niet compleet, omdat niet alles is ingevoerd vanwege enkele onduidelijkheden, of omdat niet alle gegevens zijn aangeleverd. De toename in Noord-Brabant lijkt verder door te zetten (met name baard-, dwerg- en grootoorvleermuis). De toename die vorig jaar in Limburg te zien was, heeft zich dit jaar gestabiliseerd. De toename in Flevoland zet wederom spectaculair door met 63%. Het zou echter wel aardig zijn als het soortenspectrum wat gevarieerder werd. Tot nu toe werden alleen grootoren in de objecten aangetroffen.

Tot slot

Willen diegenen die nog tellingen thuis hebben liggen deze naar hun proco sturen, zodat die de gegevens naar ZM kan doorsturen. Bij voorbaat hartelijk dank!

Vilmar Dijkstra

Eikelmuizen in Zuid-Limburg

In het zuiden van Limburg komen een aantal muizensoorten voor die je elders in Nederland niet aantreft. Deze soorten zijn zuidelijker in Europa veel vaker te vinden, maar in Nederland hebben zij hun noordelijkste verspreiding. Zowel de grote bosmuis, de hazelmuis als de eikelmuis komen alleen in Zuid-Limburg voor. Althans voor kort, want sinds een aantal jaren worden er ook af en toe eikelmuizen in Zeeuws-Vlaanderen gezien, die vanuit het gebied van De Panne de grens met België zijn overgestoken. Maar van oudsher is de eikelmuis een Zuid-Limburgse soort, die daar vooral gebonden schijnt te zijn aan die plekken waar zich kalk in de ondergrond bevindt.

Momenteel is er weer extra aandacht voor de eikelmuis. Na een aantal jaren met ongekend weinig waarnemingen, heeft de provincie Limburg besloten om uit te laten zoeken waar in Limburg momenteel nog eikelmuizen te vinden zijn. De gegevens van dit onderzoek moeten helpen de vragen "Waar komt de eikelmuis voor in Limburg?" en "Op welke manier valt de eikelmuis te beschermen?" te beantwoorden. Een deel van het onderzoek bestaat uit het controleren van (door de GAMMA gesponsorde) eikelmuis kasten, die



Foto: Dick Klees

speciaal voor dit onderzoek op geselecteerde plaatsen zijn opgehangen. Daarnaast wordt op meerdere manieren gespeurd naar eikelmuizen; knaagsporen, loopsporen, haren, uitwerpselen en geluidsdetectie moeten hun aanwezigheid verraden. Voor dit onderzoek is het belangrijk te weten waar eikelmuizen in het verleden zijn aangetroffen. Uit allerlei bronnen is een goed beeld van de vroegere



Foto: Dick Klees

verspreiding te herleiden, maar recente waarnemingen (van de afgelopen vijf jaar) zijn er weinig. De onderzoekers zijn dan ook zeer benieuwd of er nog mensen zijn, die ergens eikelmuizen hebben gezien, maar die waarneming nog niet door hebben gegeven aan instanties als bijvoorbeeld het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Staatsbosbeheer of de VZZ. Deze waarnemingen zullen, buiten dit onderzoek, ook gebruikt worden voor de in de nabije toekomst te verschijnen 'Atlas van de Limburgse zoogdieren'.

Het seizoen 2003 heeft inmiddels op één locatie zichtwaarnemingen van een aantal eikelmuizen opgeleverd. Daarnaast zijn elders knaagsporen aan hangend fruit (appels) gevonden, die sterk wijzen op de aanwezigheid van eikelmuizen.

Waarnemingen kunnen worden doorgegeven aan dhr. W. van der Coelen werkzaam bij het IKL te Roermond; tel. 0475-386442, e-mail

w.vandercoelen@ikl-limburg.nl.

Of naar het kantoor van de VZZ te Arnhem ten name van Dick Bekker; tel. 026-3704301, e-mail

dick.bekker@vzz.nl.

Dick Bekker

Derde Internationale BeverSymposium

Van 13 tot en met 15 oktober 2003 zal in Arnhem het derde internationale beversymposium plaatsvinden. Dit symposium, dat eens in de drie jaar in Europa wordt gehouden, wordt georganiseerd door de BeverWerkgroep Nederland van de VZZ. Momenteel zijn er ruim 120 aanmeldingen uit 24 landen. Dit wordt daarmee het grootste beversymposium ooit. In drie dagen tijd worden er 30 praatjes gehouden o.a. over monitoring en management, foerageergedrag, beïnvloeding van het ecosysteem en genetische aspecten. Tevens is er een excursie naar de Geldersche Poort tussen Arnhem en Nijmegen waar in de 90-er jaren bevers zijn uitgezet.

Indien de telganger op tijd wordt verstuurd en mensen nog willen (oftewel kunnen) deelnemen, moeten zij zich zo snel mogelijk opgeven bij v.dijkstra@vzz.nl. De deelnamekosten zijn 120,- Euro (65,- Euro voor studenten), waarin zijn inbegrepen drie lunches en een diner. Voor meer informatie zie de website:

www.vzz.nl/beaversymposium/.

Vilmar Dijkstra



Third International Beaver Symposium
THE NETHERLANDS 2003

Nationale Vleermuistelavond 2003

Tijdens het jaarlijkse overleg van de provinciale coördinatoren in maart 2003 presenteerde Marcelle Wiegand Bruss de evaluatie van drie jaar Telavond, de simultaantelling van vleermuizen in huizen. De resultaten waren weinig bemoedigend. Weliswaar was er op veel plaatsen in Nederland geteld, maar het aantal tellingen op de Telavond waarvan bekend was welke vleermuissoort uitvloog was zeer laag. Te laag om de gegevens te gebruiken voor trendanalyses. Bovendien was niet in alle gevallen zeker of de soort wel juist gedetermineerd was. Indien zwaar geïnvesteerd zou worden in het opleiden van mensen die in staat zijn de soort te determineren en de tellocaties kort na de telling bezoeken, levert de Telavond mogelijk bruikbare gegevens op voor aantalsmonitoring. Op korte termijn leek zo'n investering niet waarschijnlijk. Besloten werd daarom de Telavond in 2003 niet meer als onderdeel van Zoogdiermonitoring uit te voeren.

Tabel 1. Aantal getelde vleermuizen per soort tijdens de tellingen van vleermuizen in huizen in 2002 en 2003.

soort	2002 # individuen alle tellingen	2003 # individuen alle tellingen	2002 # individuen op Telavond	2003 # individuen op Telavond
onbekend	4.622	2.639	1.824	734
ingekorven vlm	1	-	1	-
watervlm	35	47	35	-
meervlm	332	423	192	423
dwergvlm spec.	460	2.697	271	1.248
gew.dwergvlm	5.061	-	2.087	-
laativlieger	881	488	272	473
grootoor spec.	2	-	2	-
gew. grootoor	34	15	-	14
Totalen	11.428	6.309	4.684	2.892

De Telavond levert echter wel verspreidingsgegevens op van gebouwbewonende soorten (indien juist gedetermineerd) en draagt bovendien sterk bij aan de bescherming van vleermuizen vanwege de directe betrokkenheid van burgers bij de telling. De Telavond is daarom in 2003 in 'low profile' wel uitgevoerd. Daarnaast is via de Regeling Draagvlak Natuur van het Ministerie van LNV subsidie aangevraagd voor de organisatie van

de Telavond in de jaren 2004 t/m 2006 met als doelstelling voorlichting over vleermuizen te geven en het draagvlak voor vleermuisbescherming te vergroten. De subsidie is aangevraagd door de VZZ in samenwerking met Landschapsbeheer Nederland, IVN en KNNV. Het ingediende voorstel legt een koppeling tussen de Telavond en de netwerken van vleermuiswerkers die in de meeste provincies bestaan, waarbij in sommige provincies ook gemeentes betrokken zijn.



Tabel 1 geeft een overzicht van de resultaten van de Telavond in 2003, vergeleken met die van 2002. Nog niet alle resultaten zijn verwerkt, dus de afwijking met 2002 is niet zo vreemd.

In totaal zijn nu van 213 locaties de resultaten binnen (in 2002: 397). Vijfenzeventig hiervan waren nultellingen (geen vleermuizen aanwezig). Net als voorgaande jaren waren de meeste waargenomen vleermuizen (gewone) dwergvleermuizen. Interessant is dat het aantal getelde meervleermuizen in huizen nu al - terwijl slechts een fractie van de formulieren binnen is - meer is dan vorig jaar. Iets om in de gaten te houden.

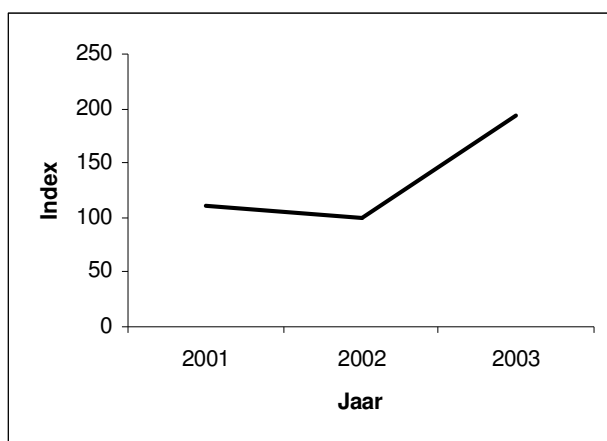
Dennis Wansink/Marcel Oldenburger

Beververtellingen in de Biesbosch

Net als voorgaande twee jaar werden in 2003 in opdracht van SBB de Bever-Transect-Tellingen (BTT) in het Nationaal Park De Biesbosch uitgevoerd. Dit houdt in dat in juni drie keer tien transecten worden gevaren en de ronddobberende bevers worden geteld.

In totaal werkten 40 personen mee. Zij zagen tijdens de drie zeer zomerse weekenden, in totaal 67 bevers, waarvan 57 in de transecten. In vergelijking met de voorgaande twee jaar werden er beduidend meer bevers waargenomen. In figuur 1 staat de index van de afgelopen drie jaar weergegeven. De kans om op een route een bever waar te nemen nam toe van 0,48 in 2001 en 2002, naar 0,73 in 2003. Waarschijnlijk wordt een deel van de toename veroorzaakt door het zeer aangename weer wat de waarneemomstandigheden optimaal maakte.

Naast bevers werden nog andere soorten zoogdieren waargenomen: beverrat (2), muskusrat (10), bruine rat (9), ree (22), watervleermuis (1), meervleermuis (>1), rosse vleermuis (>1), laatvlieger (9), ruige dwergvleermuis (>5) en een jonge bunzing of Amerikaanse nerts.



Figuur 1. De procentuele verandering in het aantal bevers dat gezien is per jaar ten opzichte van het jaar 2002 (100%).

Momenteel wordt het rapport afgewerkt. De vrijwilligers die hebben deelgenomen krijgen een exemplaar thuisgestuurd. Geïnteresseerden kunnen het rapport bestellen bij de VZZ.

Annemarieke van der Sluijs en Vilmar Dijkstra

Tellen van eekhoornnesten

Hoewel de tellingen van de eekhoornnesten nog niet

zijn ingevoerd, kan al wel een overzicht gegeven worden van het aantal binnengekomen telformulieren per provincie (tabel 1).

In totaal kwamen 107 formulieren binnen, waarvan er bij 103 is aangegeven dat het een volledige telling betreft. Bij 4 formulieren is aangegeven dat er onvolledig is geteld of niet is geteld.

Helaas hebben we in Groningen nog steeds geen tellers, terwijl in de stad Groningen en in het zuid-oostelijke deel van de provincie echt eekhoorns voorkomen. Wie oh wie waagt zich hieraan! Daartegenover staat het totstand komen van het eerste telgebied in Zeeland (Zeeuws Vlaanderen)! In vergelijking met

Tabel 1. Aantal binnengekomen tel-formulieren per provincie.

Prov	Volledig geteld	Onvolledig of niet geteld
Gr		
Fr	9	
Dr	19	
Ov	13	1
Ge	14	2
Ut	12	
Nh	4	
Zh	2	
Ze	1	
Nb	9	1
Li	18	
Fl	1	
Tot.	103	4

vorig jaar zijn er enkele provincies waar iets minder telgebieden zijn geteld. Het kan natuurlijk zijn dat nog niet iedereen het formulier heeft teruggestuurd. Daarom nog eens de oproep om alsnog die formulieren op de bus te doen! Binnenkort zullen de gegevens worden ingevoerd en gereedgemaakt voor analyse. De resultaten verschijnen zoals altijd in de Telganger. Voor Noord-Brabant en Limburg zijn we op zoek naar nieuwe provinciale coördinatoren. Als je dat wat lijkt, neem dan even contact op met desbetreffende

provinciale coördinator of de landelijk coördinator.

Het meetnet tellen eekhoornnesten wordt in 2003 financieel ondersteund door de ASN-bank.

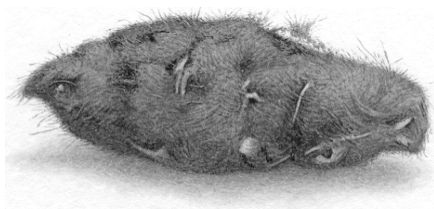
Vilmar Dijkstra

De Nationale Braakbalpluisweek

Breek de code van de braakbal!

In november wordt voor de tweede keer de Nationale Braakbal Pluisweek gehouden.

Vorig jaar vierde de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ) hun 50 jarig bestaan met een landelijke braakbal-pluisweek. Dit werd zo enthousiast ontvangen door de deelnemende scholen en natuurmusea dat de VZZ dit jaar opnieuw een Pluisweek organiseert in samenwerking met de Natuurmusea en een aantal andere natuurorganisaties. De pluisweek zal plaatsvinden op 10 locaties verspreid over het hele land. Op elke locatie worden geheel begeleidde lessen gegeven waarin de kinderen kunnen ontdekken wat uilen op het menu hebben staan. Ze kunnen kijken met uilenogen, luisteren met uilenoren en pluizen een braakbal uit.



Illustratie:
Peter Twisk

Aan de hand van korte activiteiten leren de kinderen hoe de zintuigen van uilen afgestemd zijn op het nachtleven. Ze krijgen een aantal opgezette uilen te zien en leren wat Nederlandse uilen op het menu hebben staan! Muizen blijken de lekkerste hapjes te zijn en aan de hand van de schedels van een roofdier en een muis wordt getoond dat er ook vleesetende muizen bestaan. De kinderen leren dat je aan het gebit van een muis af kunt lezen wat hij eet. De kinderen pluizen een braakbal uit en benoemen de gevonden skeletonderdelen met behulp van een zoekkaart. Hierna worden de gevonden botjes ingekleurd op een kleurplaat. Er wordt aan de hand van het gebit gekeken wat voor soort muis de uil op zijn menu had. Is de code van de braakbal gebroken? Dan

ontvangen ze elk een pluisdiploma en is er bovendien een prijs te winnen. Deze prijs wordt aan het eind van de week tijdens de slotmanifestatie uitgereikt.

Programma:

De pluisweek is van 17 t/m 23 november (Let op, het Ecodrome te Zwolle begint een week eerder vanaf 10 november).

De begintijden worden door de musea zelf vastgesteld, meestal zijn er 2 á 3 groepen per dag.

Van te voren inschrijven is noodzakelijk.

De pluisweek is geschikt voor groep 6, 7 en 8 en ook voor de onderbouw.

De gehele les wordt uitgevoerd door een educatief medewerker, ondersteund door een braakballenspecialist (vaak vrijwilligers van de VZZ).

De volgende natuurmusea doen mee: Rotterdam, Nijmegen, Tilburg, Groningen, Ecodrome Zwolle, Enschede, Museon Den Haag. Verder ook het Bezoekers Centrum Grote Rivieren, Het IVN-Texel en Zoogdierenwerkgroep Friesland (onder voorbehoud).

Op de website van de VZZ is een speciale pagina voor de pluisweek:

<http://www.vzz.nl/pluisweek/>

Hier vind informatie over de deelnemende organisaties en hoe je je kan aanmelden.

Oproep:

Vanzelf sprekend zijn er veel braakballen nodig voor deze activiteit. Partijen braakballen zijn dan ook zeer welkom. Ook vrijwilligers die willen assisteren bij de pluisactiviteit zijn nog van harte welkom. Aanmelden en meer informatie bij: Mieuw van Dienenhoven,

mieuw@vzz.nl

Colofon. Ieder kwartaal maakte het team van Zoogdiermonitoring een kort verslag van bestuurlijke activiteiten en de voortgang van de deelmeetnetten: "de telganger". Dit wordt verspreid onder Provinciale Coördinatoren.

Heb je opmerkingen, ideeën, mededelingen met betrekking tot Zoogdiermonitoring? Geef ze door voor 1 december 2003 en ze komen in de Telganger. Tot ziens! Dick Bekker, Vilmar Dijkstra en Dennis Wansink.

Adres: VZZ, Oude Kraan 8, 6811 LJ, Arnhem.